

Over de Liefde

Dr. G. Ubbink

Inhoudsopgave

1. Ter nagedachtenis	3
2. Beminnen en bemind worden	7
3. Liefhebben en begeren.....	11

1. Ter nagedachtenis

Het was verschrikkelijk in de eerste dagen. Langzaam drong het tot mij door dat de dood een definitief einde is, er valt niet meer over te onderhandelen of op af te dingen. Het is werkelijk een weg zijn, radicaal weg. Eerst wil je dat niet geloven. In het gewone leven ben je ook vaak gescheiden, uit huis of op reis, maar dat is tijdelijk, je weet dat de ander er nog is, ergens anders, maar ze is er wel en straks zullen we elkaar weer terugzien. In het alleen zijn ligt de verwachting van het terugkomen. Dat weg zijn en weer terugkomen hoort tot het ritme van samenleven in liefde. De onzichtbare is er nog wel en het werkt als elastiek: de spanning van het afscheid wacht op de ontspanning van het weer bijeen zijn. Dat subtiële weefsel van schering en inslag is door de dood verwoest, de band is doorgesneden.

Wanneer twee mensen in een roerige tijd of door massale vlucht uiteen zijn gedreven en niets meer van elkaar horen dan dat de ander als vermist is opgegeven, kan men nog gaan zoeken of een opsporing op gang brengen, er blijft altijd nog een sprankje hoop.

Maar dood en begrafenissen zijn de troosteloze zekerheid van het nooit weer. Soms in de tuin verbeeld ik me haar in een laantje of van achter een bosje tevoorschijn te zien komen, zoals zo vaak gebeurde, maar als ik dan opkijk, blijkt het een illusie te zijn, veroorzaakt door een bewegende schaduw. Zo vlamt in het begin telkens nog een zinloze gedachte op, die dan meteen weer uitdooft en wat overblijft, is het verdriet. En dat wordt dan in de plaats van het geluk een nieuwe ondergrond van doen en laten, van werken en stil zijn van prettige en vervelende belevenissen, bij de glimlach en bij het gesprek, bij het inslapen en wakker worden.

Men kan als de omstandigheden daartoe aanleiding geven nog wel alleen in een gelukkige toestand verkeren, maar zodra men dat beseft, blijkt ook het tekort. Het beleven van dat geluksgevoel kan men geen accent meer geven door het onder woorden te brengen en ervan te getuigen, je kunt het niet meer meedelen. En dan kan het geluksgevoel niet uitbotten en gaan bloeien, het blijft onvruchtbaar in zichzelf in die ondergrond van verdriet.

Zo is het ook met de herinnering – het is niet lonend om zich een samen beleefd geluk te herinneren; alleen kan men wel iets gedenken, maar de herinnering kan het niet meer tegenwoordig stellen, het zijn verblekende schimmen en de werkelijkheid blijft leeg. Bij het zien van een foto denkt men bijv. wat zou ik graag nog eens zo gezellig samen onder de lamp zitten, hoe goed zou het dan zijn! Maar het is ongrijpbaar ver weg, lang geleden en het kan nooit meer.

Herinneringen ophalen moet men samen doen. Door het gesprek en de wederzijdse aanvulling kan men zich soms de dingen nog voor ogen stellen en ook de geluksgevoelens die daarmee gepaard gingen opnieuw beleven. Alleen is dat niet mogelijk, dan worden de herinneringen een kroniek, een registratie van

ogenblikken en omstandigheden, waarin men gelukkig was en dat versterkt het besef dat het voorbij is, er ligt geen troost in.

De beek der samen beleefde gebeurtenissen heeft opgehouden te stromen, het gebeurt allemaal een keer en dan stroomt het leven weer verder, men kan niet teruglopen om het nog eens te laten gebeuren, alles vloeit weg in de tijd. Men heeft het samen beleefd, het is voorbij en wordt gevolgd door daarna komende belevenissen – er is een steeds voortgaande stroom, maar met de dood staat het stil, het is uit. En eigenlijk zijn het ook niet eens bepaalde belevenissen, die je gelukkig maken, maar de liefde zelf en het bij elkaar zijn zonder meer op een rustige dag dat er niets gebeurt en beleefd wordt. Dat is ook weg.

En toch – sommige herinneringen dringen zich op, ze leven zo sterk, dat ze vanzelf naar boven komen en het is een soort postuum eerbetoon aan de geliefde dat men ze niet vergeten is. En in dat opzicht hebben de droeve herinneringen evenveel waarde als de blijde. Merkwaardig is dat dit vooral dingen zijn uit het begin en het einde van ons samenzijn, zij overspannen als het ware wat daartussen ligt en hebben direct betrekking op het wezenlijke, ons bij elkaar behoren. Al het andere is voorbij gestroomd in de loop van het leven, zoals het water van een beek en ik weet er ook niet veel meer van, maar het begin en het einde liggen vast en geven weer wat blijvend is. Dat is het wonder der liefde als een vast punt bij het genieten van prettige dingen en bij het leed in onzekere tijden van ziekte en honger.

Slechts enkele herinneringen zijn diep in het geheugen gegrift. Dan denk ik aan een zolderkamer in het ouderlijk huis, waar ik alleen kon studeren en brieven schrijven en waar het op een ogenblik opeens tot mij doordrong dat ik liefhad en dat in haar antwoord de beslissing van mijn leven zou liggen. Een overstelpend geluksgevoel kwam over mij met de zekerheid dat het anders een niet te overwinnen duisternis zou zijn. God was er ook in betrokken en ik deed Hem biddend geloften van blijvende dankbaarheid. Dat moment is mij bijgebleven als een kardinaal punt in mijn leven.

Echte liefde heeft iets met God te maken. Daarna volgde een afspraak in Oud-Leusden, toen we al wisten dat we om elkaar gaven. Het elkaar tegemoet lopen en de eerste schuchtere zoen waren als het betreden van een onbekend gebied. Het was voor mij een bestaansbelevens als uit de eerste dagen der schepping, iets dat ons hele bestaan raakte en zou bepalen. De toekomst lag voor ons als een onbekend land, maar wij zouden er samen ingaan, niet meer alleen.

Die ontmoeting van twee mensen die elkaar nog vreemd zijn, maar toch elkaar zoeken, is als wat Hilke beschrijft als een ontmoeting tussen een vreemde en een blinde. Wij zochten onzeker onze weg door het leven en vonden elkaar. Er was een onuitgesproken verwondering die de dichter zo verwoordt:

“Ich bin eine Insel”

“Und ich bin über das Meer gekommen”

“Wie? Auf die Insel? Hergekommen?”

“Ich bin noch im Kahne, ich habe ihn leise angelegt an dich,
er is bewegt: Seine Fahne weht landein.”

Dat bleef het grondthema van onze liefde en van ons samenzijn.

De laatste herinnering is aan het einde. Zij lag hijgend op het ziekbed en kon na de zware operatie niet verstaanbaar meer praten en ik weet ook niet in hoeverre het bewustzijn nog helder was of reeds verwarrend en verdwijnend. Zij maakte zoekende bewegingen met de armen in de ruimte en vond tastend mijn gezicht – (ich habe ihn leise angelegt!) – maar nu was de wind afluandig, wij dreven uiteen in een verbijsterd en woordloos afscheid.

Dit zijn de herinneringen aan grondgebeurtenissen waartussen ons leven zich bewoog. Niet de goede of slechte omstandigheden zijn bepalend voor het geluk van ons leven, maar de liefde. Het einde waarin alles, ook de liefde verdwijnt, is een schok. Men is weer alleen. En het geweldige verlangen naar de ander te zien en te spreken, is gelijk of nog sterker dan in het begin van onze kennismaking. Alleen, toen was het vol verwachting, nu is het illusoir, zij is dood. Dat kán het einde niet zijn .

Nog twee herinneringen komen boven, één kort na het begin en één kort voor het einde van ons samenzijn. Het eerste is een op zichzelf onbelangrijk voorval en het is merkwaardig dat ik juist dat nog weet. Mij staat dan voor ogen het balkon van een lokaaltreintje dat in het begin der twintiger jaren van Dieren naar Apeldoorn reed. Ik vertelde dat ik op de lagere school nooit mee had mogen zingen, omdat het zo vals was dat de anderen in de war kwamen, dat was een trauma uit mijn kinderjaren. Toen zei zij: “Je kunt het best leren, laten we het samen maar eens proberen.” Hier was dus iemand die mij niet uitlachte, maar blijkbaar zoveel van me hield dat zij samen met mij wilde zingen! Dat zingen in die trein is me altijd bijgebleven. Het was een loflied dat ze inzette.

Heel anders is de laatste herinnering. Sinds twee jaren was er al een donkere wolk voor haar geest komen trekken, waardoor ze periodiek in de war was en dat gebeurde langzaam aan erger en frequenter. Ze wist het zelf niet en kon en wilde het ook niet geloven als het haar verteld werd. Maar op een keer, toen we er weer indringend over gesproken hadden, scheen het tot haardoor te dringen dat het waar zou kunnen zijn. Ze liep verslagen weg – de tijd van zingen was voorbij – en kwam even later terug met de smekende klacht: “Wil je het me vergeven.” Ik antwoordde: “Dat hoeft niet, want je kunt er niets aan doen, het is je ziekte.” Toen wees ze naar haar hoofd en bekende: “Ja het zit in mijn hersenen, maar het is mijn wezen niet.” Dat tragische moment zal ik nooit vergeten – het dóórbreken van een verschrikkelijk inzicht in de eigen toestand met zijn ontredde en ontluistering der persoonlijkheid en vlak daarop dat bevrijdende woord: het is mijn wezen niet.

Het was met een diepe overtuiging uitgesproken, een verzet tegen iets onbegrijpelijks dat haar overkwam, alsof ze zeggen wilde: het moge dan waar zijn, alles wat jullie over mij vertellen, maar al heb je het met je eigen ogen gezien en met je eigen oren gehoord, dat is mijn wezen niet. Het was een innerlijk zeker weten over zichzelf. En ze had gelijk, deze door ziekte aangetaste verschijningsvormen zijn ons wezen niet.

Maar wat is ons wezen? Dat is een vraag waar we nooit over uitgedacht raken. Ik geloof dat het hetzelfde is als wat Paulus bedoelt met ‘ons leven’ als hij spreekt over “ons leven dat met Christus verborgen is in God, maar eenmaal met Hem in heerlijkheid zal verschijnen.”

2. Beminnen en bemind worden

Bij het echte liefhebben behoort ook het bemind worden. Het is niet zo dat liefhebben altruïstisch is en bemind willen worden egoïstisch, dat zijn karaktereigenschappen. Het vermogen om lief te hebben en de behoefte om liefde te ontvangen zijn twee kanten van één zaak binnen het goddelijk gebied der liefde waarin we geschapen zijn, dat is het klimaat waarin de mens kan leven.

Het is altijd weer een verrassende en prettige gewaarwording als je merkt dat een ander zich om je bekommert, zomaar zonder enige bijbedoeling. De diepste angst van het menselijke wezen is de vrees om niet genoeg bemind te worden. Iemand die een radio heeft, kan weten dat over de hele wereld dag en nacht onafgebroken liedjes gezongen worden die de liefde tot hoofdthema hebben. Men kan met een variatie op een woord van Paulus zeggen: ‘het ganse scheepsel schreeuwt ernaar om bemind te worden’.

Dat is al zo bij een klein kind, het zoekt de liefde van de moeder en als het die niet in voldoende mate ontvangt, kwijnt het en wordt in zijn verdere ontwikkeling gestoord. De natuur zelf zorgt ervoor dat een mens zijn leven begint in een toestand waarin aan deze behoefte om bemind te worden voldaan wordt. Maar deze moederliefde is slechts een tijdelijke vorm van liefde, zij beantwoordt aan een fase in de ontwikkeling van de mens, zij verandert ook geleidelijk van karakter, terwijl de echte liefde waarover we hier spreken dezelfde blijft. De natuurlijke liefde van ouders tot kinderen en van kinderen tot de ouders is ook niet zelf gekozen, we zijn erin geboren zoals we in een omgeving geboren worden, we verwonderen ons er ook over, maar zien het als iets dat zo hoort.

Er is nog een vorm van liefde die niet spontaan is en ook niet uit de band des bloeds voortkomt. Dat is de naastenliefde die door de zondeval verloren is gegaan en nu terugkeert als gehoorzaamheid aan een gebod en vervulling van een opdracht.

Het is een soort noodoplossing voor een mensheid die in zelfzuchtig geweld dreigde onder te gaan, een *conditio sine qua non* (onvermijdelijke voorwaarde) voor haar voortbestaan. Het kenmerk ervan is dat men zich over anderen moet bekommeren en zich ontfermen over mensen die in nood zijn en hulp nodig hebben.

De liefde echter waarover we hier spreken ligt al in de scheppingsorde opgesloten. Er staat geschreven dat God de mens schiep naar zijn beeld: man en vrouw, hun liefde is in Zijn wezen gegrond. Daarom kan er ook na de zondeval iets van terugkomen als overblijfsel van en heenwijzing naar een betere wereld.

Deze liefde heeft ook het typisch menselijke kenmerk van vrije wil en eigen keuze. Daarom wordt ze ook weerkaatst, het is wederzijds, het object wordt tot subject en omgekeerd. In deze liefde komt de schepping tot haar subliemste product, het vloeit voort uit God zelf wiens wezen liefde is.

Goede gewoontes kunnen tot normen van een beschaafde samenleving worden zoals beleefdheid en eerlijkheid en andere algemeen aanvaarde gedragsvormen maar deze liefde is persoonlijk en oorspronkelijk, ze komt uit de levensbron zelf. Met de keuze een ander lief te hebben plaatst de mens zich in Gods scheppingsorde en kan iets van zijn bedoeling begrijpen en zichtbaar maken.

Het klimaat der liefde kan de gewone dingen onbeschrijflijk schoon doen zijn. Alleen in dat klimaat kunnen we er de volle vreugde aan beleven. We nemen het samen op en doen het glanzen in het licht der liefde. Zelfs als er niets is dat ons verheugt of onze bewondering wekt kunnen we blij zijn. Dat is het wonder van de liefde: blij om samen er te zijn. Er zijn dan geen woorden nodig, zoals bij een gezelschap. Liefde kan de stilte vervullen. In liefde heeft Hij alles geschapen, als we liefhebben horen we er bij, hebben we deel aan Hem en voelen we ons verbonden met alles wat van Hem getuigt. We leven dan behalve in een wereld van moeten tegelijk in een wereld van een gevonden bestemming.

Zo is de liefde een geschenk waar we zelf verwonderd over zijn, een vuur dat ons leven verwarmt en waarvan we genieten zonder er veel bij na te denken wat het eigenlijk is dat ons gelukkig maakt. Dat merken we pas later als het voorbij is. We hadden er wat nonchalant mee geleefd en niet beseft dat we in de liefde ons dichtbij de kern van het leven hebben bevonden, iets dat in de sfeer van God ligt. We kunnen als beperkte mensen ook niet altijd omgaan met het mateloze dat een verborgen kenmerk van de echte liefde is.

Maar we kennen wel een onbestemd verlangen, een heimwee naar iets onbekends en dat zijn de signalen van de eeuwigheid in ons aardse leven. Zo is de liefde als een kompasnaald die ergens heen wijst, naar een toestand waarvan wij vermoeden of geloven dat die er is zonder precies te weten wat, het ligt buiten de grens van ons aardse bevattingvermogen. De liefde is een leefgebied dat zich uitstrekt over tijd en eeuwigheid heen, zij 'vergaat nimmermeer' en is naar haar wezen gericht op God. Hij is de magnetische pool van ons liefdesverlangen en alleen in die richting kan ook de echte liefde tussen mensen tot ontwikkeling komen.

De echte liefde tot de liefste op aarde komt niet in mindering op de liefde tot God –evenmin als onze liefde tot de schepping dat doet. Plotseling kan een bloem ons aanspreken en wij kijken er ontroerd naar, of ons oog valt op een boom in een nevelig herfstlicht en we merken dat we ontroerd stil staan. We hebben lief en voelen een verband, - niet met die bloem of die boom, maar met God de Schepper die ze ons liet zien.

Liefde is een atmosfeer die ons omringt, we zijn er mee in een nieuw gebied getreden, de wereld van God zoals Hij die oorspronkelijk geschapen heeft en in de eeuwigheid van zijn komende rijk weer doet wederkeren. Deze is tegengesteld aan de atmosfeer van deze wereld die ons angstig maakt, door haar onverschilligheid en materialisme waarin we alleen zijn, ieder voor zich. Want de atmosfeer der liefde

wordt niet alleen bepaald door het liefhebben, maar wordt pas ten volle beleefd in het bemind worden.

Het geeft een geweldige rust als we weten dat iemand positief tegenover ons staat en goed van ons denkt. Dat maakt ons open vrij om alles te vertellen ook de fouten die we maakten – al weten we dat de liefste ze afkeurt, we weten ook dat de liefde blijft. Onze fouten brengen die niet in gevaar. Zij is iemand die goed van ons denken wil, omdat ze ons liefheeft, dat is een vast gegeven. Zo geeft God ons in de aardse geliefde ook een verstaanbaar beeld van de liefde van Christus, we gaan nu beter begrijpen wat dat betekent. Eveneens geloof ik dat Hij ons in deze waarachtige aardse liefde de gelegenheid geeft om Hem lief te hebben. Door de breekbare en onvolkomen gestalte heen zien we iets van Hem. Hij staat achter dat beminnen en bemind worden, daarom is deze liefde eindeloos en in zekere zin irrationeel. En het schijnt dat de liefste dat ook in ons ziet, alleen zo kunnen we het wonder verklaren als we ons afvragen: wat ziet ze in mij dat ze mij zo liefheeft. Het zijn immers niet de eigenschappen die we in elkaar ontdekken waardoor onze liefde verklaard kan worden. Er ligt een element in dat boven deze verstandelijke beoordeling en evengoed boven het louter seksuele en toevallige uitgaat. In de bijbel zelf wordt, als de verhouding van God tot Israel of van Christus tot de gemeente ter sprake komt, vaak verwezen naar het beeld van deze aardse man-vrouw liefde. God heeft lief maar wil ook bemind worden, dat lezen we in zijn gebod, maar hij heeft de mens gemaakt met een vrije wil, hij kan gehoorzaam en ongehoorzaam zijn, Hem zoeken en voorbijlopen, liefhebben en haten.

Liefhebben is een basishouding in het leven, we hoeven dan nog niet eens te denken aan een bepaald object het wordt dan een onovergankelijk werkwoord. De toonzetting van het hart kan liefde zijn en onverschilligheid. Iemand die als de dichter van Ps.116 zegt: ‘ik heb lief’ getuigt van zijn geloof en voelt de verbinding met God en zijn schepping. Iemand die zegt: ‘het laat me koud’ zegt daarmee dat zijn hart al koud is. Hij is vervreemd van het echte leven, hij doet niet meer mee.

Dat er verschillende soorten van liefde zijn, doet niets af aan deze grondopvatting van de liefde als levensvoorwaarde.

Men maakt altijd een scherp onderscheid tussen erotische liefde en de christelijke naastenliefde waarvan gerechtigheid de basis is. Het zich ontfermen over de lijdenden lijkt ook van een heel andere hoedanigheid dan de liefde tussen twee minnenden. Maar in de bijbel zijn het twee aspecten van dezelfde liefde, twee mogelijkheden van de rijkdom van vormen die de liefde kan aannemen onder verschillende omstandigheden. Het Hooglied van Salomo en ‘het lied der liefde’ in 1 Cor.13 gaan in wezen over dezelfde zaak. In de echte liefde is naast het beminnende element ook de ontfermende naastenliefde latent aanwezig. Als de liefste ontluisterd wordt door lichamelijke of geestelijke ziekte ontspringt aan de stam der liefde een nieuwe loot. Ook de ontfermende liefde kan zich hier beter ontplooiën dan tegenover de verre onbekende naaste. De eis der gerechtigheid wordt ondersteund door de persoonlijke verontwaardiging over de macht van de

boze die de liefste zo teistert. Het zich mede-verheugen wordt tot een mede-lijden als een andere vorm van dezelfde, op één persoon gerichte liefde. De liefde is een manier van zien en beleven en zij gaat in het lijden niet onder maar wordt erdoor gelouterd.

Wij kunnen in het leven niet alle mensen liefhebben en wij weten ook niet wat de liefde in het eeuwige leven en op de nieuwe aarde betekent, maar in de liefde van twee mensen die gelukkig zijn, alleen omdat ze weten wat beminnen en bemind worden is, wil God ons er in deze aardse gestalte reeds iets van laten zien.

3. Liefhebben en begeren

Er zijn twee geboden in de bijbel, die op elkaar afgestemd zijn: naast het positieve: gij zult liefhebben staat het negatieve: gij zult niet begeren. Liefhebben en begeren zijn twee verschillende uitgangspunten voor een levenshouding. Liefde zoekt het geluk van de ander die men liefheeft, de begeerte is op jezelf gericht.

Iemand die niet kan liefhebben en zich ook tekort gedaan voelt in het bemind worden, zal trachten zich genoegdoening te verschaffen door te hebben en te bezitten. Bij het kind moet dan in de primitieve vorm van snoepen en stelen, de zelfverwenning het gemis aan gegeven en ontvangen liefde opvullen. Dat gedrag neemt in het latere leven andere vormen aan, maar blijft in wezen hetzelfde. Hier ligt een tegenstelling die aangeduid kan worden met de woorden hebben en zijn. Eén van beide drukt een stempel op het leven. Als men liefheeft en bemind wordt, dan is men iemand. Men staat niet meer zoekend en vragend in het leven, maar bevindt zich al dicht bij de kern. De verontrustende vragen van het waarom en waartoe dringen zich niet meer op, het leven op zichzelf is zinvol geworden door de liefde. Als deze ontbreekt, worden zij gedegradeerd tot zoekers en hebbers van bezit en plezier en eigen eer. De relatie met andere mensen wordt dan verstoord, er treedt vereenzaming op, een afbraak van ons mens-zijn in Gods wereld. De ander keert zich niet meer tot ons, maar tot wat wij hebben, hij vraagt niet naar onszelf, maar naar onze prestaties.

De eigen ervaring bevestigt dit: wij kunnen gemakkelijker iemand liefhebben die arm en ongelukkig is en die niets kan dan iemand die alles heeft en kan. Hij doet trouwens ook geen beroep op onze liefde, hij gaat op in zijn eigen domein en wil dat uitbreiden.

Het beeld daarvan is de draak uit de oude verhalen. Hij woont in zijn hol dat hij heeft vol gesleept met schatten en kostbaarheden. Hij wordt door iedereen gevreesd en gehaat en bevochten en hij bewaakt zijn schatten. Iemand die zo is, heeft een wezensverlies ondergaan in zijn goddelijk natuurlijke verhouding tot de medemens. Zelfs wat liefde zou kunnen zijn verandert en neemt het karakter aan van hebben: het verschijnsel der bezittende liefde. Van een bemind worden is dan geen sprake meer, de geliefde wordt schat genoemd en dat vlot uitgesproken woord kan soms onthullend zijn. Nog duidelijker is het verkleinwoord 'schatje', dat klinkt wel erg lief, maar er ligt geen eerbied meer in, het beminnen is ondergebracht in de categorie van het bezitten.

De echte liefde zoekt het geluk van de ander en de mens is zo door God geschapen dat hij daarin nu juist zijn eigen geluk vindt.

Dat is ook zo met de naastenliefde. We moeten de naaste liefhebben 'als onszelf'. Dat klinkt op het eerste gezicht wat vreemd, want Jezus zegt dat we onszelf moeten verloochenen en niet liefhebben. Eigenliefde is nooit goed, want in

liefde ligt het element van bewondering, verheerlijking, iemand mooier en beter zien dan een ander hem ziet en dat zou dan leiden tot zelfverheerlijking en pedanterie.

Maar zo is dit gebod natuurlijk niet bedoeld. We moeten het van een andere kant benaderen en bedenken, dat God de mens geschapen heeft tot geluk. Elk mens wil gelukkig zijn; dat is het grondpatroon van ons leven. De naaste liefhebben als onszelf wil dus zeggen, dat we ons evenveel inzetten voor het geluk van de naaste als van dat van onszelf. Dat is de levensorde der liefde, die God aan de mens, toen Hij hem naar Zijn beeld schiep, heeft gegeven. Die levensorde is de grond, waarop wij echt kunnen bestaan en blijven bestaan. In de wereld zien we een heel ander patroon: de geschiedenis speelt zich niet af in het gebied van de liefde, maar in de leegte. En als dan niet de liefde maar de begeerte de grondslag van het leven is, bouwen we het op alles wat we door de begeerte kunnen krijgen. Dat is de leiddraad, die door de geschiedenis der beschaafde volken heen loopt (van de andere kennen we de geschiedenis niet). Daarmee brengen ze elkaar geen geluk maar leed.

Slechts een klein deel van alle leed op aarde komt voort uit niet-menselijke oorzaken, bijna alles doen ze elkáár aan, in verdrukking, uitbuiting, verachting, oorlog. Wij leven niet meer in het goddelijke gebied der liefde, maar in het menselijke der begeerte. Zelfs de man-vrouw verhouding, waarin de hoogste vorm van liefde mogelijk is, kan door de begeerte worden bedorven. In alle opzichten gaat de regel op dat de liefde goddelijk van karakter is en de begeerte duivels. Daarom wordt deze wereld zo vaak tot een hel “midden onder ons” in plaats van tot het koninkrijk Gods “midden onder u” waarvoor Jezus ons de ogen wil openen.

Men kan vragen of het dan niet egocentrisch is om zoveel aandacht te besteden aan een persoonlijke liefde in plaats van aan de nood der wereld. Is het niet reëler zich bezig te houden met de grote problemen van dictatuur of democratie, progressief of conservatief, links of rechts? Zijn de maatschappelijke structuren niet belangrijker dan de persoonlijke levensverhoudingen in klein verband? Maar dit zijn allemaal troebele en meerduidige begrippen die in de bijbel niet aan de orde zijn. Daar worden voor het leven in deze wereld zowel persoonlijk als maatschappelijk slechts twee gebieden onderscheiden, dat van de liefde en de begeerte. We moeten daarin klein beginnen, Jezus zegt niet: ‘gij zult alle mensen liefhebben’, maar uw naaste, uw vijand.

Dit geldt bij uitstek van het huwelijk, waar de liefde wel heel bijzonder op één persoon gericht is, we gebruiken in dit verband dan ook de superlatief: liefste.

In het persoonlijke leven kunnen we nog in het gebied der liefde verkeren en die is veilig voor alle bedreiging van buitenaf, alleen de dood kan het verstoren. Men beseft achteraf dat men een bijzonder bevoorrecht mens is geweest; als de liefste ons ontvalt door de dood is het wezenlijke uit het leven verdwenen. Zowel het liefhebben als het bemind worden vallen tegelijk weg, men kan er niets meer van waarmaken of beleven en staat in een leegte. Deze sfeer van de liefde is zo

essentieel geweest dat de vraag naar de zin van het leven slechts van academische aard bleef. Nu komt die weer praktisch naar voren, de maatschappelijke taken zijn volbracht, er wordt geen beroep meer op je gedaan, de kinderen zijn groot en hebben hun eigen leven. Alleen het leven zelf blijft nog over met voor de handliggende taken, maar die worden niet meer verricht op de ondergrond van geluk maar van verdriet. Moet men daar aan wennen en is het verdriet misschien in plaats van het geluk een nieuwe negatieve band met de geliefde geworden? Maar in deze gedachte ligt iets onzuivers. Het geluk kun je beschermen en koesteren als een kostbaar goed, maar het verdriet is een vijand die je in zijn ban wil hebben en vraagt je over te geven. Het kan nu ook niet meer samen beleefd en overwonnen worden, de dood is een scheidingsmuur, waardoor geen enkel contact meer mogelijk is. Ook niet over de onvermijdelijk opkomende vraag: heb ik wel genoeg liefgehad en het besef tekort geschoten te zijn. Buitendijk (in 'Aandenken') zegt hiervan: "De grond hiervoor is niet de feitelijkheid van onze tekortkomingen.... maar de liefde heeft een dimensie die overweldigend is" ... "Wie bemint weet dat de liefde niet de maat der eigen relativiteit heeft, maar een werkelijkheid die ons overweldigt".

Veel vruchtbaarder is een andere vraag: mag je eigenlijk wel verdrietig zijn? De liefde zoekt het geluk van de geliefde, alleen, tegen ziekte en geestelijke ontredde ring kan zelfs de liefde niet beschermen, het geluk zelf wordt dan ook ziek. Maar door de dood, heeft zij nu het volmaakte geluk bereikt in het zijn met Christus naar wiens komst zij zo verlangde. Als ik echt liefheb, moet ik dus niet verdrietig zijn maar blij, want het verlies is nu geen gemis meer waar men niet overheen kan komen, maar het wordt een afstaan van de geliefde voor een hoger geluk dat in de bijbel zaligheid genoemd wordt.

Het verdriet is daarmee echter niet veroordeeld. In de gebrokenheid van het leven in deze wereld kunnen verdriet en blijheid naast elkaar bestaan.

Het heengaan van de geliefde betekent voor degene die achterblijft ook een veranderde houding tegenover het aardse leven. In het donkere alleen zijn na de dood van de geliefde licht Gods Naam op: "Ik ben er" en het woord van Christus: "Ik ben met u alle dagen". De waarheid daarvan beleef ik nu meer dan toen wij nog samen waren en het spreekt mij nu meer aan als een werkelijkheid.

Het heden is leger geworden, het leven boeit mij minder en het beleven van alles wat hier nog schoon en goed is, heeft veel van zijn intensiteit verloren. De signalen der eeuwigheid worden duidelijker en de lucht om ons heen wordt ijler zoals wanneer men uit het bloemrijke dal naar een bergtop klimt.

Juli 1982